

Nové trendy v podpoře lidí s postižením — podporované rozhodování dle nového občanského zákoníku

Romana Trutnovská

V novém občanském zákoníku je zakotvena jako jedna z alternativ k opatrovnictví osob s postižením tzv. *nápomoc při rozhodování*. Zákonná úprava podpory při rozhodování vychází z pojetí tzv. *podporovaného rozhodování* (supported decision-making). Podle tohoto pojetí v určitých případech postačí asistence jiné osoby — ve funkci do určité míry formalizované — která se bude účastnit právních jednání podporované osoby, aniž je nutné zasahovat do její svéprávnosti. Podpůrce tudíž na rozdíl od opatrovníka nejedná namísto osoby se zdravotním postižením, ale jedná společně s ní (důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku). Zde je vidět odklon od koncepce náhradního rozhodování (rozhodování za člověka) ke koncepci podporovaného rozhodování. Podporované rozhodování by dle nové koncepce a nového občanského zákoníku mělo mít přednost před opatrovnictvím a ostatními nástroji, které jsou v zákoně upraveny.

Právní úprava podpory při rozhodování vychází zejména z čl. 12 odst. 3 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, podle kterého členské státy musí přijmout odpovídající opatření, aby osobám se zdravotním postižením umožnily přístup k asistenci, kterou mohou potřebovat při uplatňování svéprávnosti.

Podporovanému rozhodování a jeho pravidlům jsou v novém občanském zákoníku věnovány pouze čtyři paragrafy. To je zcela nedostatečné, o to více, jedná-li se o zcela nový institut. V zahraničních právních úpravách mají ustanovení o pravidlech podporovaného rozhodování značný prostor (například obdoba tohoto institutu v Bristké Kolumbii — Dohoda o reprezentaci má vlastní zákon). *Smlouva o nápomoci*, kterou podpůrce uzavře podle nového občanského zákoníku, stanoví pravidla pro výkon nápomoci při rozhodování, povinnosti a práva podpůrce. Zákon stanoví také účinnost smlouvy o nápomoci.

Výhody uzavření smlouvy o podpůrcovství jsou zejména následující:

- Možnost účastnit se schůzek a jednání s člověkem (na úřadech, u lékaře, v bance apod.) a podporovat ho při těchto jednáních
- Možnost hájit práva osoby, pokud je umístěna ve zdravotním ústavu nebo v sociálních službách v rámci detenčního řízení
- Větší váha při žádosti o navrácení nebo úpravu rozsahu svéprávnosti
- Možnost změnit podmínky smlouvy nebo ji uzavřít s jiným podpůrcem

Zákon stanovuje, že člověk může mít, pokud to potřebuje, smlouvu s podpůrcem pro nápomoc při rozhodování a zároveň nebýt omezen ve svéprávnosti. Podpůrců může

být i více (§ 45). Uzavřením tzv. Smlouvy o nápomoci „se *podpůrce zavazuje podporovanému, že bude s jeho souhlasem přítomen při jeho právních jednáních, že mu zajistí potřebné údaje a sdělení a že mu bude nápomocen radami*“. Tuto smlouvu musí schválit soud. Smlouva může být uzavřena pouze v ústní formě, ale musí k uzavření smlouvy dojít před soudem (§ 46). V rámci soudního jednání je pak smlouva zapsaná do soudního protokolu. „*Podpůrce nesmí ohrozit zájmy podporovaného nevhodným ovlivňováním, ani se na úkor podporovaného bezdůvodně obohatit.*“ Musí tedy respektovat právní a vůli podporovaného člověka. Jeho rady mohou směřovat k ochraně člověka, ne však k vlastnímu obohacení. „*Podpůrce postupuje při plnění svých povinností v souladu s rozhodnutími podporovaného.*“ V tomto paragrafu se implicitně odkazuje na neutralitu podpůrce. „*Pokud podporovaný právně jedná v písemné formě, může podpůrce připojit svůj podpis s uvedením své funkce, popřípadě i s údajem o podpoře, kterou podporovanému poskytl; podpůrce má i právo namítat neplatnost právního jednání podporovaného.*“ (§ 47) Podpůrce má tedy také prostor pro vlastní ochranu, tím, že popíše způsob a obsah své podpory. Může také namítat neplatnost právního jednání podporované osoby, zejména v případě, že se dozví o nevýhodné smlouvě, která jí byla uzavřena. Podpůrce může odvolat soud na návrh podporovaného, nebo pokud podpůrce závažně poruší své povinnosti (§ 48). Samozřejmě se ale strany mohou na základě dohody domluvit na tom, že již dále nechtějí spolupracovat a smlouvu ukončí. Tato informace se musí co nejdříve oznámit soudu (ten ji zapíše do systému evidence obyvatel).

REGISTRACE SMLUV

Výhodou registrace smluv o nápomoci může být větší míra její akceptace ze strany veřejných služeb a možnost ochrany před potencionálním zneužitím. Například v Britské Kolumbii, provincii Kanady, existuje registr tzv. Dohod o reprezentaci, což jsou smlouvy významem a náplní příbuzné se Smlouvami o nápomoci při rozhodování. V budoucnu se předpokládá, že podobný registr vznikne i v ČR právě pro Smlouvy o nápomoci při rozhodování. O podobě registru a podmínkách jeho provozu se bude ale ještě jednat. Není jasné, zda bude povinnost smlouvy registrovat, nebo zda to bude libovolné a jaké to sebou ponese výhody, případně nevýhody.

Dnes jsou smlouvy o nápomoci ze zákona evidovány v systému evidence obyvatel, na základě zákona o evidenci obyvatel, č. 133/2000 Sb., §3 odst. 3 písm. i). Problémem je však velmi omezený rozsah osob, které mají do tohoto systému přístup. Z toho důvodu nemůže evidence momentálně sloužit k témuž účelu jako zahraniční registr dohod o reprezentaci.

PODPŮRCE BEZ SMLOUVY

Podpůrce může být i člověk, který není oficiálně zaregistrovaný a nemá uzavřenou Smlouvu o nápomoci. To, že je podpůrce nově stanoveno jako zákonná varianta k opatrovnictví nutně neznamená, že každý, kdo chce podporovat člověka při rozhodování, musí mít uzavřenou smlouvu podle zákona. S uzavřením smlouvy samozřejmě přicházejí pozitiva a bonusy vyplývající ze zákona (viz výše). Každý, kdo chce

podporovat, nebo už podporuje člověka při rozhodování, by měl samozřejmě zvážit, jestli nebude výhodnější uzavřít Smlouvu o nápomoci a zkonzultovat to přímo s podporovaným. Na druhou stranu, pokud podpůrcovství funguje na neformální bázi a uzavření smlouvy by bylo některou ze stran vnímáno jako příliš formální bariéra, je lepší nechat věci tak, jak jsou.

CO JE PODPOROVANÉ ROZHODOVÁNÍ A KDO JE PODPŮRCE?

Rozhodování s podporou je proces, při kterém je chráněno právo lidí projevit svůj názor a rozhodovat se tam, kde je toto právo ohroženo. Zajišťuje těm, kteří poskytují pomoc při rozhodování, aby byli právně uznáni a aby jim ostatní mohli důvěřovat při poskytování pomoci člověku s udržení osobní identity.

Podporované rozhodování je nejlépe vykonávané co nejpřirozenější cestou, v obyčejném kontaktu a ve společném sdílení. Zvýšený důraz je kladen pouze na sebereflexi člověka a neustále oddělování svých postojů a hodnot od postojů a hodnot člověka, kterému pomáháte se rozhodnout. Pokud člověk nemá nikoho takového, s kým by mohl minimálně běžně komunikovat, nebo jen minimum lidí, je potřeba pokusit se takové vztahy získávat a rozvíjet.

Tento proces je však poměrně dlouhodobý, předchází mu zmapování situace podporovaného člověka a jeho vztahů v nejbližším okolí. Následuje oslovení lidí, kteří by byli ochotni člověka podporovat. Budování nových a důvěryhodných vztahů je dlouhodobý proces trvající většinou měsíce i roky.

Podpůrce může být v podstatě kdokoli. Ideálně by jím měla být osoba, která má s člověkem vřelý a přátelský vztah, dobře ho zná a chce ho podporovat. Pokud člověk nemá vytvořené takové vztahy nebo je nechce při podporovaném rozhodování využívat, mohou být podpůrcem i další osoby, které se k této roli přihlásí. Podpůrce ale nesmí být s podporovaným v konfliktu zájmu a nesmí se na úkor podporovaného nijak obohacovat ani ho nevhodně ovlivňovat při rozhodování (viz § 47 odst. 1 o. z.).

Co podpůrce nesmí činit?

- Podporovat člověka v rozhodnutí a sledovat tím svůj osobní zájem (v rozporu se zájmy a přáními člověka)
- Být přítomen při jednáních člověka proti jeho vůli
- Řešit záležitosti člověka s dalšími osobami bez jeho vědomí
- Nemůže člověku bránit v jeho rozhodnutí (například bránit mu v rozhodnutí odejít z ústavu, od rodiny, pracovat, studovat, mít děti, založit rodinu atd.)
- Nesmí rozhodovat za člověka

Role podpůrce

- Role podpůrce je primárně podporovat člověka při rozhodování svými radami a zkušenostmi.
- Do role podpůrce patří případné zajištění dostatečného množství informací o tématu, ve kterém je činěno rozhodnutí.

- Rovněž také dohlížení na to, že jsou zajištěny adekvátní podmínky, že se člověk může samostatně a bez nátlaku rozhodovat.
- Podpora při rozhodování obsahuje v širší definici i oceňování člověka. Podpůrce usiluje o vztah založený na důvěře.
- Podpůrce nerozhoduje za člověka, neprosazuje svůj zájem.

Po přečtení všech informací o podporovaném rozhodování a podpůrci si každý řekne a kde seženeme ty podpůrce? Jak již bylo výše uvedeno, podpora by měla být poskytovaná osobou, která má s daným člověkem přátelský a vřelý vztah. Lidé s postižením ale často kolem sebe nemají rodinu a přátele. Je proto nutné zmapovat situaci člověka a jeho vztahy. V Karlovarském kraji realizovala organizace INSTAND, z. ú., projekt zaměřený na podporované rozhodování a opatrovnictví podle nového občanského zákoníku. V rámci projektu fungoval metodik podpory, který pracoval s člověkem a pomáhal mu zjistit zdroje v jeho okolí, kontaktovat je a podle potřeby vyškolit a metodicky vést při poskytování podpory při rozhodování. Práci metodika podpory, pokud není možné z nějakých důvodů zajistit profesionála, může vykonávat i podpůrce, popřípadě více podpůrců ve vzájemné spolupráci. Metodik úzce spolupracoval s dobrovolnickým centrem, které provozuje také naše organizace. Koordinátor dobrovolnického centra se metodikem podpory společně snažili o propojení dobrovolnictví a podpůrcovství u lidí s postižením. Metodik podpory předával koordinátorovi dobrovolnického centra informace o lidech, se kterými spolupracuje a kteří by uvítali podpůrce/dobrovolníka. Informace byly předávány ve formě medailonků konkrétních lidí, které obsahují jméno; věk; bydliště a místo, kde by daný člověk nejraději trávil svůj volný čas; pokud člověk využívá nějakou sociální službu, jsou uvedeny informace o dané službě a kontakt na klíčového pracovníka; pokud člověk bydlí v rodině, informace o rodině; informace o další osobách, které jsou pro člověka důležité; krátké informace o životě daného člověka; informace o tom, co rád dělá, s kým by se chtěl vídat a v čem potřebuje podporu.

Koordinátor dobrovolnického centra realizuje přednášky na středních a vyšších odborných školách v celém kraji, prezentuje zde dobrovolnictví a medailonky konkrétních lidí. Pokud našel dobrovolníka k člověku, který spolupracuje s metodikem podpory, okamžitě kontaktoval metodika a domluvil se na společné schůzce.

Koordinátor dobrovolnického centra také vytipoval dobrovolnici, která poskytuje lidem, se kterými se schází, podporu. Nejedná se pouze o trávení volného času, ale o podporu v každodenním životě. Kontakt na ní předal metodikovi, který s dobrovolnicí navázal spolupráci a metodicky ji vedl.

Koordinátor dobrovolnického centra se na metodika podpůrců obrátil také ve chvíli, kdy věděl o lidech s postižením, kteří by potřebovali podpůrce. Metodik s nimi poté navázal spolupráci.

Dalším příkladem dobré spolupráce mezi metodikem a koordinátorem dobrovolnického centra byl případ, kdy metodik našel v okolí lidí s postižením osobu, která se s nimi stýká a ráda by se stala jejich dobrovolníkem/podpůrcem. Koordinátor dobrovolnického centra paní kontaktoval, domluvil si s ní schůzku, uzavřel s ní dobrovolnickou smlouvu a spolupracuje s ní.

Podpůrci, kteří spolupracovali s metodikem podpory a poskytovali podporu lidem s postižením, uzavřeli smlouvu s dobrovolnickým centrem, byli pojištěni dle zákona

o dobrovolnické službě, měli možnost účastnit se supervizí a společných setkáních dobrovolníků a mohli také využívat příspěvky na dobrovolnickou činnost.

Projekt již skončil, podpůrci/dobrovolníci nadále spolupracují s dobrovolnickým centrem, jsou v kontaktu s koordinátorem dobrovolnictví, který jim poskytuje podporu v jejich činnosti.

Model metodika podpory by byl velice vhodný. Lidé s postižením nemají kolem sebe dostatek blízkých osob a je potřeba je vyhledávat. Dále je nutné případné podpůrce metodicky vést a podporovat v jejich činnosti. V ČR zatím neexistuje místo ani styčná osoba, na kterou by se mohli podpůrci obracet. Vhodné by bylo zřízení organizace či nějakého kontaktního místa, kam by se mohli podpůrci obracet. To ale v podmínkách ČR není v blízké době reálné. Jako vhodný model se jeví zmíněné dobrovolnické centrum a propojení dobrovolnictví s podpůrcovstvím.

